

ciunt; expetunt a publicis magistratibus ac ministris, sibi solis ius reservantes intelligendi, interpretandi et applicandi idem Statutum ad fines suos; se ipsos sacramento religionis devinciunt ad proprium sibi demandatum munus sincere obeundum; et ita porro. Vae autem illis, qui violatores ac fractores huiusce iurisiurandi deprehenderentur! In hos enim veluti in violati iuramenti reos animadvertunt gravissimis poenis. Si qui vero legis ac iurisiurandi fractores propriam obtendant *convictionem*, si *libertatem conscientiae* pro se reclamant, eos non audiunt, sed iuxta legum rigorem plectunt.

Quinimo in istorum pseudo-politicorum manibus iusiurandum instrumentum est potissimum, quod ipsis mirifice inservit ad vexandos Ecclesiae ministros. Identidem enim ipsi aut leges condunt, aut decreta edunt Ecclesiae iuri ac libertati contraria, quae optime noscunt haud posse a catholico sacerdote, aut a religiosis viris, salva conscientia, servari. Attamen eos cogunt ad praestandum iusiurandum, quo iniquis illis legibus sese obstringant. Quod si recusent, velut in publicos societatis hostes ac patriae proditores in eos furunt ac debacchantur, eos officiis, quae obtinent, destituunt, aut impediunt, quominus ea assequantur praeter reliquum poenarum apparatus ad eos insectandos (18).

(18) En quid refert Ephem. *L'Echo* du Mont Blanc mens. Feb. 1853. « Le » ministère vient d'envoyer à ces agents une circulaire, par laquelle il leur » commande la surveillance la plus active contre les prêtres. On doit les épier » dans les conversations publiques et particuliers, et surtout dans les discours » qu'ils pourraient prononcer en chaire. Des affidés seront envoyés partout afin » de chercher des bases d'accusation. »

Tale est systema persecutionis in Subalpinis contra libertatem conscientiae erga sacerdotes.

Eadem ephemer. refert textus articulorum legis 5. Iulii 1854. circa *modifications codicis poenalis*, quae applicanda proponitur.

Art. 2. « Les ministres des cultes, qui, dans l'exercice de leurs fonctions, » prononceront en assemblée publique un discours renfermant une censure » des institutions et des lois de l'Etat, seront punis d'un emprisonnement de » trois mois à deux ans. »

Hi nihilo tamen minus ii sunt, qui protestantur, se nolle religionis negotiis immisceri, quique unice consecrari profitentur negotia civilia, qui, ne vim conscientiae inferant, legem de coniugiis mere civilibus ineundis condunt. Iam vero quonam modo diversa, immo et contraria plane eiusmodi agendi ratio sibi cohaeret? Nonne id est verba dare atque illudere? Dum propterea eiusmodi homines ex una parte conscientiae libertatem uti principium constituunt ad cohonestandam legem, quam proponunt, de matrimonio civili, ex altera conscientiae libertatem parvipendunt atque proculcant, nullamque prorsus illius rationem habent, facile est concludere eos libertatis nomine fallere incautos, eosque decipere, ac fraudulenter irretire.

Quarto. Verum, quod caput est, inquiri merito potest, num qui adeo perstreperunt in comitiis Subalpinis ac in senatu regio, phrasim ingeminando *libertatis conscientiae*, sinceram germanamque illius virtutem cognoverint, perspectumque habuerint id, cui potissime innitebantur ad legem persuadendam de matrimonio civili? Responderi tuto potest, *negative*, adeoque tantum fragorem strepitumque in auram abiisse. Nam si vere novissent, quid libertatis conscientiae nomine veniat, nunquam eam in medium attulissent ad legem promovendam, de qua agimus; siquidem hoc ipsum principium libertatis conscientiae rite intellectum legem ipsam evertisset.

Quid igitur significatur per *libertatem conscientiae*? Non aliud profecto quam ius seu facultas, quam quisque civis et quilibet homo habet plene satisfaciendi *obligationibus*, quas ei imponit propria conscientia, quin leges civiles impedimentum illis adimplendis obligationibus immitant, punctionemque, aut molestiam hac de causa cuiquam afferant; sed potius tutentur adversus impedimenta, quae alii homines modis iniustis possent afferre. Haec et non alia est genuina *libertatis conscientiae*

Art. 4. « Toutes contraventions aux règles établies sur la nécessité de l'as- » sentiment du gouvernement pour la publication ou exécution des decrets » relatifs aux cultes, sera punie selon les cas, d'un emprisonnement, qui » pourra être porté à six mois, et d'une amende extensible à 500 francs. »

virtus, quam nemo in dubium revocare potest. Nam prae iuribus omnibus, quibus homo fruitur sacrosanctum est illud, quod habet libere satisfacendi obligationibus, quas ei conscientia praebet ac imponit. Ius istud violari nequit ab ulla lege sub quovis praetextu.

Exinde sequitur potestatem civilem toties legibus, aut actis suis laedere libertatem conscientiae, quoties his legibus, aut actis ex se aut ex consecrariis, quae ex iis promanant, cives in ea conditione constituit, ut non possint plene ac libere satisfacere obligationibus, quas eis conscientia praescribit, seu non possint eas adimplere quin poenis, insectationibus, damnis aut molestiis quibuscumque subiiciantur.

Sequitur praeterea ex data libertatis conscientiae notione, eiusmodi libertatem supponere obligationes religiosas ac morales, quibus adimplendis homo, aut civis teneatur; quoad eos vere, qui profitentur incredulitatem, reiicientes cuiusvis religionis veritatem, nulla datur religiosa conscientiae libertas; siquidem nullam agnoscunt obligationem, cui teneantur ex conscientia satisfacere.

Quo principio inconcusso praestituto, inquiri potest ac debet, utrum leges civiles debeant inflecti atque accommodari iuxta civium religionem, obligationesque, quas illa imponit, an vero religio atque obligationes religiosae debeant se inflectere, et conformare legibus civilibus. In priori hypothese religio fit legibus civilibus superior, illaeque debent huic subiici; in posteriori autem hypothese leges civiles dominarentur religioni, quae illis parere teneretur. Ecquis porro sanae mentis, et in quo religiosus sensus extinctus prorsus non sit, haerere posset et anceps esse inter duas has hypotheses? Quicumque enim sapit, haud dubitabit, se pro prima hypothese declarare, quae sola rationabilis est, alioquin Deus subiiceretur homini, religio a Deo data dependeret ab hominum arbitrio, quod est absurdum ac dictu impium. Qui alteram profiteretur hypothesim, consecraretur despotismum absolutum, efficeretque Deum ac religionem ab eo datam instrumentum, quo legislatores uteren-

tur ad fines suos, modificarent, temperarentque prout ipsis libuerit. Legem destituerent omni virtute, quam haurire posset a religione, nec religionis nisi nudum nomen admitterent. Quod esset atheismum practicum profiteri, ac destruere omnes obligationes, quas religio praescribit ac exigit, atque omnem libertatem evertere religiosam.

Quocirca nisi lex civilis religioni subsit, ac se conscientiae civium accommodet, qui religionem profitentur una cum obligationibus, quas ipsa iniungit, nunquam pro se habebit libertatem conscientiae, contra vero eam pessumdaret ac prorsus labefactaret; impediret quippe, quominus cives satisfacerent obligationibus, quas eis religio praescribit, et quibus servandis ex conscientia obstringuntur.

Iam vero talis foret lex de matrimonio simpliciter civili quoad eos, qui profitentur religionem catholicam. Etenim non modo liberi catholici essent ab obligatione ritus religiosi servandi in contractu coniugali ineundo, verum etiam cogerentur admittere tanquam coniugium legitimum id, quod ex catholica fide non esset nisi concubinatus et fornicatio; cogerentur subire consecutiones omnes, quae ex illegitima et fornicaria coniunctione proveniunt; cogerentur admittere uti legitimos filios, quos Ecclesia spurios esse declarat; cogerentur ad actus, quos religio ac sana ethica ut illicitos ac immorales damnant ac reprobant; impedirentur relinquere seu solvere invalidas nuptias, ut se legitime cum aliis coniungerent. Et si ageretur praeterea de collisione impedimentorum civilium et ecclesiasticorum, quae in alterutro foro dirimerent coniugium, novae orirentur angustiae, quibus cives ab obsequendo propriae conscientiae impedirentur.

Ergo tantum abest, ut principium *de libertate conscientiae* possit permovere fautores legis de matrimonio civili ad eam sancendam, ut eos potius ab ea deterrere debuisset. Ast cum supina tenerentur ignorantia seu inscitia verae notiois libertatis conscientiae, ex eiusmodi ignorantia factum est, ut eam assidue invocarent, eam plenis buccis creparent, sicque illude-

rent sibi et turbae, quae eis plaudebat eadem, qua illi novi sapientes, ignorantia laborans.

Causa erroris turpisque hallucinationis in eis extitit, quod ipsi permiscuerint libertatem conscientiae cum *aversione religiosa*, seu incredulitate ac licentia. At dua istae notiones immane inter se distant. Nam prior supponit religionem et obligationes, quae ex ea nascuntur una cum facultate libere illis satisfaciendi; posterior vero supponit irreligionem ac impietatem sine ulla obligatione ex parte conscientiae quidpiam executioni mandandi; altera proinde ad alteram se habet ut lux ad tenebras.

Sed neque misceri potest *libertas conscientiae* cum *tolerantia* sive religiosa, sive civili. Nam tolerantia religiosa in suo conceptu indicat permissionem professionis alicuius cultus diversi ab eo, quem provinciae profitentur ex. gr. iudaismi in regionibus christianis, aut protestantismi in regionibus catholicis, adeo ut isti sive iudaei sive protestantes nullam debeant sustinere molestiam ob suam professionem. Tolerantia vero civilis significat permissionem, ut ita dicam, negativam, vi cuius civile regimen non punit eos, qui obligationibus suis sive religiosis sive moralibus non satisfaciunt. Utraque tolerantia quandoque potest esse necessaria ad vitandum malum deterius; neutra unquam potest esse illimitata; alioquin deberent admitti indiscriminatim cultus omnes etiam abominabiles et immorales, necnon omnia permitti facinora, atque excessus omnes, ad quos effraenatae cupiditates homines interdum rapiunt. Quod nemo profecto volet, nec ullum gubernium eiusmodi tolerantiam profitetur.

Sub neutro autem hoc titulo potest lex sanciri de matrimonio civili; non quidem sub titulo tolerantiae religiosae quando imperium est catholicum, quia religio catholica respuit ac damnat tale coniugium; legislatio vero, quae harmonice cohaereat cum religione catholica, ipsum respuere pariter debet (19).

(19) Quod apprime cognovit ac professus est D. Portalis senior offerens *Concordatum* 1801. corpori legislativo, et sic ipsum effatus est: « Quelques per-

Id vero tanto magis quanto eiusmodi lex, qua permetteretur omissio illius, quem vocant, ritus religiosi, haberet effectus positivos, prout toties animadvertimus, quibus fit ut catholicus impediatur adimplere illas obligationes, quas eius conscientia ab ipso efflagitat, adeoque laederetur ex dictis libertas conscientiae. Neque sub titulo tolerantiae civilis, quia hac lege non solum permetteretur malum sine punitione, sed inferretur; siquidem vocaretur matrimonium quod tale non est, cohonestaretur hoc nomine quod est per se malum, nempe concubinatus aut fornicatio, et sic lex illuderet cives, in errorem pertraheret turpissimum, putantes se contrahere coniugium, dum non est nisi coniunctio mere fornicaria. Ad summum posset lex civilis declarare, quod tanquam minus malum permetteret, seu toleraret concubinatum, ad evitandum maius malum. At quis non horresceret ad solam enunciationem legis de *concubinatu civili*? Nemo certo in comitiis Subalpinis auferet eiusmodi legem proponere sancendam (20).

Igitur, ut iam argumentum hoc absolvamus, perperam tanta cum contentione adducta est a legis fautoribus *libertas conscientiae* ad eam cohonestandam, cuius germanum sensum ne cognoverunt quidem.

Quinto. Demum expendendum remanet ex iis, quae proposuimus, data etiam falsa ac erronea adversariorum nostrorum libertatis conscientiae significatione, an ea componi nequeat cum lege, quae obliget ad servandum ritum religiosum in nup-

» sonnes se plaindront de ce que l'on n'a pas conservé le mariage des prêtres ;
 » mais lorsque l'on admet, ou que l'on conserve une religion, il faut se régler
 » d'après ses principes. Mais s'arroger arbitrairement de perfectionner les
 » idées et les institutions religieuses, sont des prétentions contraires à la nature
 » des choses. On ne pourrait entreprendre de perfectionner une religion sans
 » convenir qu'elle est vicieuse et conséquemment sans la détruire par les
 » moyens dont on userait pour l'établir. » Quamquam in aliis, ut postea videbimus, ipse sibi constans in hoc principio non fuerit.

(20) Cf. egregium Opusculum cit. *Delle leggi civili che riguardano il matrimonio de' Cristiani*, in quo tota haec theoria fuse evolvitur, et ex quo nos pauca haec delibavimus. Accepi quod eius auctor sit cl. A. Rosmini.

tiis ineundis? Respondemus nihil esse tali compositione facilius. Si enim sermo sit de acatholicis, satis erit discernere ut ipsi ritum suum servant coram ministris suis, prout haecenus facere consueverunt, actumque suum in libris magistratuum civilium inscribant. Quod si agatur de catholicis, nihil impedit, quominus statuatur, ut contractus civilis nullius roboris sit ad effectus civiles ex eorum coniugio obtinendos, nisi in facie Ecclesiae actus religiosus celebratus fuerit, quemadmodum in quibusdam guberniis obtinet (21). Nihil pariter impedit quominus, nonnullis casibus exceptis, episcopi parochos cogant, antequam nuptiis assistant ac benedicant, ut a contrahentibus exigant documentum de actu civili coram magistratibus celebrato, prout in nonnullis Galliae dioecibus ac provinciis fieri consuevit ad praecavendas molestias, si secus fieret (22). Nihil demum impedit, quominus poenis multentur, qui civili legi non obtemperent, quae iubet coniuges se sistere coram civili iudice sive ante sive post celebrationem coniugii ad formam a Tridentino praescriptam.

Sic sarta tecta iura civilis regiminis et Ecclesiae servarentur, nec ulla intercederet conscientiae libertatis violatio; quia quicumque religionem positivam profitetur, debet religioni suae conformari in actibus religiosis, cuiusmodi est christianum coniugium.

Caeterum conscientiae libertas non est nisi velamen ac pra-

(21) Ut in regno Neapolitano, in cuius codice cap. III. *Degli atti di matrimonio* ita statuitur: « Il matrimonio nel regno delle due Sicilie non si può legittimamente celebrare, che in faccia della chiesa, secondo le forme prescritte dal concilio di Trento. Gli atti dello stato civile sono essenzialmente necessari, e precedere debbono la celebrazione del matrimonio, perchè il matrimonio produca gli effetti civili, tanto riguardo ai coniugi, che ai di loro figli. » *Codice per lo regno delle due Sicilie*. Napoli. 1829. par. I. *Leggi civili* lib. I. cap. 3. pag. 15. Verumtamen, ut paulo ante adnotavimus, haud leviter interdum ex necessitate actus praevii civilis celebrationi matrimonii incommoda provenire solent.

(22) Hoc ipsum constitutum est in aliquibus conciliis provincialibus, quae in Gallia annis superioribus celebrata sunt.

textus condendae legis huius, legislatoresque, de quibus agimus, minus dicunt, quam reipsa intendant. Vera ratio est, quia ipsi matrimonium quoad suam substantiam non spectant nisi uti rem omnino civilem, cuius proinde dispositio plena ac integra ad civile regimen, et quidem exclusive pertineat. Haec de causa ius vindicant civili foro statuendi impedimenta quaevis dirimentia; ius ad ipsum revocant iudicandi de causis matrimonialibus, discernendi divortia aliaque praestandi, prout sibi bonum visum fuerit. Haec de causa et in eundem finem non modo distinguunt, sed plane discernunt contractum conjugalem a sacramento, seu, ut ipsi loquuntur, a consecratione religiosa, quam unice Ecclesiae dimittunt una cum inspectione circa dispositiones ad sacramentum rite obeundum. En quid isti velint, prout ex ipsius legis oblato schemate constat, ac non pauci oratores et ministri ipsi regii in comitiis Subalpinis declararunt (23). Idipsum iam tentatum fuerat a Iosepho II. (24). Idque plures aulici canonistae Austriaci superiori aetate adstruere ausi sunt (25); ast frustra, constanter eis obnitente Ecclesia. Neque unquam haec obtinebunt legislatores Subalpini, nec eorum canonistae, ut Io. Nepomuc. Nuytz, aut assentatorum turba, cum haec omnia adversentur dogmaticis canonibus Tridentinis, qui immoti persistent (26).

(23) Cf. *Senato del regno*. Tornata dei 18. Dicemb. pag. 205. col. 3. item pag. 204. etc.

(24) Cf. *Apologia del matrimonio cristiano, ossia Memoria critica canonica e politica per servire di risposta al trattato intitolato Degli impedimenti dirimenti il contratto di matrimonio ne' paesi bassi austriaci secondo gli editti di s. m. l'imperatore e re Giuseppe II.* dei 28. Settemb. 1784. Strasbourg 1790. Cuius tamen anonymus auctor adnititur. benigniori sensu haec Iosephi II. edicta interpretari. Verum hoc de argumento in insequenti libro disseremus.

(25) Cf. Roskovany *De matrimonio in eccles. cathol.* Augustae Vindelic. 1857. tom. I. §§. 12. 15. pag. 14-16.

(26) Apposite princeps de Metternich iis, qui eum interrogaverant circa matrimonium civile, ut in Austria sanciretur, respondit: « Messieurs, faites » autant de lois que vous plaira, mais il n'y a pas d'autres lois sur le mariage, » que celles du concile de Trente; quelsques soient vos statuts, ils seront nuls » dans tout ce qu'ils auront de contraire à la législation de l'Eglise: je regarde

Nec quidpiam obest praetextus, quem nonnulli oratores in comitiis Subalpinis in medium attulerunt, quod nempe lex civilis non possit quin violet civium conscientiam cogere eos, qui in ritum religiosum seu sacramentum non credunt, ad illud suspiciendum; nam nulla ratione eorum laeditur conscientiae libertas, qui non credunt, cum per actum, quem putant superfluum, non agant contra conscientiam. Tunc solum laedetur, si *illicitum* illum haberent, quod profecto eiusmodi homines talem ritum non arbitrantur, sed ad summum ut indifferenter respuunt ac dedignantur (27).

Et haec de libertate conscientiae paulo fusius persequi debui-
mus, eo quod columnen praecipuum sit, cui omnes legis de matrimonio civili fautores innitebantur ad eam promovendam.

§. III.

Distinctio civilis et christiani.

Matrimonium, ait senatorum alter, spectat ad hominem, ad civem, ad christianum. Hinc triplex oritur ordo idearum, quae certis formulis continentur; 1. in codice rationis; 2. in codice legum civilium; 3. in codice religionis. Ex his principiis tela ordiri debet de matrimonii doctrina; ac ita reapse se gesserunt D'Aguesseau, Portalis, S. Augustinus, S. Thomas, Iustinianus et Napoleon.

Non debent confundi *civis et christianus*. Lex civilis statuatur

» comme une folie de penser à bénéficier sur cette matière; on n'a qu'à recon-
» noître les institutions de l'Eglise. » Cf. *Univers* 18 Févr. 1836.

(27) Quod celebriores iurisconsulti agnoverunt, inter quos D. Vaseille scribit: « Dans nos sociétés civilisées, il ne faut pas supposer qu'il y ait des
» hommes sans croyance religieuse; et quand on serait certain qu'il en exis-
» te, on ne devrait point d'égard à leur folie. Ce ne serait pas leur faire une
» violence facheuse que de les obliger à porter aux pieds des autels les ser-
» ments qu'ils font devant leur maire. » *Traité du mariage, de la puissance
maritale et de la puissance paternelle*. Paris 1825.

Eadem habet Baston in sua *Concordance de lois civiles et des lois ecclésiastiques de France touchant le mariage*. Paris 1824. pag. 124. seqq.

oportet ad rationis normam, politices, germanaeque moralis, nec inferre pedem *profanum* debet in sacrum religionis dominium (28).

Alter vero ex oratoribus adiecit: coniugium est actus essentialiter socialis; mirum proinde est in dubium revocari posse, utrum Status civilis circa illud plena libertatae ac potestatae fruatur. Religio supervenit, atque ad *coelum* evehit pacta hisce in terris inita. Est potestas (civilis), quae *constituit*, et est potestas nobilior ac divina, quae *confirmat ac benedicit*.

Quemadmodum naturale est nasci ac mori, atque Ecclesia his factis assistit, nec tamen immutare ea potest, sic debet assistere nuptiis. (29).

Responsio.

Ex hac exposita theoria unice sequitur unam eandemque rem sub multiplici respectu spectari posse, ac per diversos conceptus apprehendi, non autem in plures res discerpi posse aut debere. Sane una eademque persona, quae est homo, civis et christianus, haud potest ob triplicem hunc respectum in tres reales dispesci personas, quod est absurdum vel cogitare. Sic matrimonium christianorum unum atque individuum est, quod est sacramentum, neque ex eo quod spectari possit per mentis abstractionem ac logicum conceptum ut contractus naturalis, civilis et sacramentalis, exinde sequitur esse tres realitates, seu tres res ab invicem distinctas, multo vero minus divisas aut divisibiles. Sed est unum idemque coniugium, quod spectari potest ut officium naturae, ut officium communitatis, et ut officium religionis, ac sub quolibet hoc respectu attingitur a lege naturali, lege civili, et ab Ecclesia seu religione, et quidem sub respectivo ordine; a lege naturae, ne fiat contra honestatem, quae ea exigit; a lege civili, ne contra bonum civile ac politicum

(28) *Senato del regno* 17. Dicemb.

(29) *Ibid.* pag. 197.

redundet ; ab Ecclesia , quae efficit ut contractus naturalis , qui est fundamentum , legitimus sit et sacramento tanquam materia inseruiat , seu verius est sacramentum ipsum , a quo contractus riepsa non distinguitur.

Si itaque contractus naturalis fundamentum est coniugii christiani , et quo Ecclesia , tanquam materia proxima , per actum ipsum , quo fit , utitur ad conficiendum sacramentum a Christo Domino institutum , patet contractum naturalem et sacramentum unum re constitui ac esse , nec unum ab altero dispesci unquam posse. Nam ex contractu fit sacramentum , et per sacramentum actu contractus in suo esse constituitur atque perficitur ; exinde oritur vinculum sacrum ac indissolubile , in quo praecise essentia matrimonii christiani consistit. Matrimonium igitur , quod aliud non est nisi contractus naturalis effectus sacramentum , in solidum pertinet ad Ecclesiam , cui soli a Christo sacramentorum administratio demandata est. Corollaria , quae ex hoc inconcusso principio descendunt , suo loco explanabimus ; interim colligimus actionem legis civilis in matrimonium totam ac unice extrinsecam esse , nec illud posse attingere nisi sub respectu civili in ordine , ut diximus , ad bonum civile et ad effectus civiles ; atque hoc solum est , quod ex theoria oratoris , de qua agimus , rite consequitur , quod nemo ei denegabit. Ast lex civilis nulla ratione afficere potest id , ex quo valor aut nullitas pendet sive contractus sive sacramenti , quae res civilis non est , sed conscientiae et religionis.

Societati civili proinde relinquatur , quod suum est , nempe leges condere , quae civiles effectus attingant , atque conditiones apponere , quas cives , qui matrimonium ineunt , servare debeant , si illis perfrui commodis ac privilegiis velint , quae lex largitur sese subiicientibus eisdem conditionibus , quemadmodum quovis tempore factum est.

Est porro opus vere musivum d'Aguesseau , Portalis , Iustinianum , Napoleonem cum SS. Augustino et Thoma coniungere. Hoc est miscere sacra profanis , et quadrata rotundis , quum sancti Doctores adeo a profanis legumlatoribus distent

in doctrina de matrimonio tradenda , ut erronea omnia , quibus illi materiam hanc infecerunt , plane evertant. Caeterum quid senserit nominatim Portalis , paulo ante adnotavimus , estque omnino contrarium ei quod adstruit orator noster , qui fortasse eum non consuluit , alioquin eius non meminisset ; multo vero minus legit SS. Augustinum et Thomam , quorum volumina , si ipse evolvisset , nunquam pro se advocasset eorum auctoritatem , uti ex dicendis idoneo loco patebit.

Utinam vero civile regimen nunquam *profanum* pedem , ut orator loquitur , in sacrum religionis dominium inferret ! Res profecto longe melius progredierentur. Verum dum novi legumlatores in sanctuarium sese inferunt , et omnia sacra iura pervadunt , nunc scrupulo anguntur , ne si forte sub aspectu religioso matrimonium respiciant , in sacro religionis dominio *profanum* pedem figant. Haec agendi ratio nonnihil hypocrisis sapit.

Ad id vero , quod subdit alter orator , coniugium esse *actum essentialiter socialem* , reponimus , sub aliquo respectu id verissimum esse , ac proinde quatenus coniugium in societate contrahitur , atque idcirco dicit actum socialem , non abnuimus ad principem pertinere suas leges constituere , quae hunc actum prout socialis est , dirigant ac moderentur ne ordo publicus turbetur , aut societas aliquod detrimentum capiat ; neque unquam Ecclesia id ipsis interdixit. Sed cum primitus coniugium sit actus essentialiter religiosus , praesertim inter christianos , de quibus agimus , et per actum religiosum in suo esse constituatur veri legitimique coniugii , ad Ecclesiam unice spectat leges condere , quae eius essentiam attingant , cuiusmodi est vinculum cum suis proprietatibus.

Cum igitur ex contrariis iisque falsis principiis orator hic progrediatur , ratio apparet quare ipse miretur revocari in dubium , (debuisset imo dicere *negari* ,) statum civilem haud frui plena libertate circa coniugium ac potestate. Nos potius iure meritoque miramur , oratorem christianum et catholicum dubitare potuisse , quod solius Ecclesiae sit contractum coniu-

galem seu sacramentum moderari, utpote rem suam, eique soli a Christo concreditam. Eius deceptio, atque propterea admirationis causa provenit ex fictione illa legali, quod matrimonium seorsum a religione spectari possit aut debeat. Eiusmodi legales fictiones multos in errorem induxerunt.

Quod adiicit de religione *ad coelum* evehente *pacta in terris iurata*, de confirmatione et benedictione adveniente iis, quae potestas civilis constituit, mirifice quod diximus, patefacit; ipse enim supponit religionem seu sacramentum *accedere* seu adiici contractui civili, quasi nempe per solum actum civilem fieret matrimonium, et *pacta iurata*, ut ipse loquitur, firma ac rata esse sine sacramento, cum reipsa sine sacramento nulla sint, seu nullius plane valoris. Itaque religio seu sacramentum solum est, quod vere constituit contractum coniugalem, et lex civilis ea reipsa est, quae accedit ad matrimonium iam confectum eique iam in suo esse constituto adiicitur. Atque idcirco a falso, quod vocant, supposito ipse procedit ac ratioinatur.

Iuxta eundem oratorem debet Ecclesia adesse matrimonio eadem ratione, qua adest nativitati ac morti, quae a natura sunt, neque ab Ecclesia pendent, nisi quatenus illas sanctificat. Ast disparitas in eo est, quod contractus naturalis ipse evecus sit ad dignitatem sacramenti, ac in ipsa sacramenti collatione ille tantummodo exurgit atque perficitur, adeoque ab Ecclesia omnino pendet, secus ac in nativitate et morte contingat.

§. IV.

Autonomia ac primatus politicae potestatis et separatio Status ab Ecclesia.

Principio distinctionis inter christianum et civem affine est principium autonomiae ac primatus politicae potestatis, separationisque Status ab Ecclesia. Hoc principium saepissime ad satietatem usque inculcatum est, quandoque sub aspectu mere

politico, quandoque sub aspectu etiam pio, ac si huiusmodi separatio religioni ipsi prodesset, non raro sub aspectu aperte irreligioso atque impio.

Generatim plures oratores assumpserunt, civilem protestatem legem, quae matrimonii christiani validitatem afficiat, per se condere posse; civilem contractum a sacramento separari posse, atque adeo civilem potestatem, ut suam independentiam tueatur, hanc legem ferre debere. Imo quidam aperte fassus est, hunc esse revera ipsius legis scopum, eam independentiam civilis potestatis asserere, quam Status vindicare non solum potest, verum etiam debet (30).

Quidam praeterea ex oratoribus professus est, absolutam se velle Status ab Ecclesia separationem, eique propositum legis schema visum esse nimis Ecclesiae tribuere. Media aetate, inquit, Ecclesia benefica fuit, inque omnia pene humana negotia auctoritatem sibi vindicavit; ast id non ex proprio iure, ac universali proveniebat, adeoque res erat temporanea. Quocirca potuit tunc temporis statuere impedimenta, aliaque eiusmodi praestare. Nunc vero potestas civilis sese vindicavit a molesta et importuna clericatus tutela.

Matrimonium est principium ac materia prima vitae civilis; princeps igitur ius habet illud legibus moderandi. Quid refert, si *amica potestas* quondam ius istud exercuit? Quod prius agebat Ecclesia, iam nunc possumus ex nobis ipsis praestare. Iura praescriptionem non patiuntur (31).

Aperiantur, inquit alius orator, Evangelia: ibi reperietur separatio rei temporalis a spirituali. Patres etiam alterum ab altero distinguunt.

Lex duobus innotitur principiis, quae humanitaria simul sunt et evangelica: separationi nempe rei civilis a sacra, et libertati conscientiae (32).

(30) *Camera elettiva*. Tornata dei 12. Giugno.

(31) *Senato del regno*. Tornata dei 17. Dic. pag. 98, 99.

(32) *Ibid*. Haec omnia desumpta sunt ex Portalis, et Boutteville in discussione schematis legis de matrimonio circa codicem napoleonicum. Cf. *Motivi*,